

RWS

RECHT OP WAARDIG STERVEN
PLURALISTISCHE VERENIGING

België - Belgique
PB
Antwerpen X
8/1098

Verschijnt
driemaandelijks
sep-okt-nov 2012
P708387

**NIEUW
ADRES**
zie pag. 5

RWS - Lange Gasthuisstraat 35-37 - 2000 Antwerpen
Jaargang 29 - nr 130 - € 2,50

Beschermcomité

Meer dan 100 namen bieden morele steun

01.09.12

Prof. Dr. ABICHT Ludo, docent filosofie HIVT/RUCA, politieke wetenschappen UA • Prof. Dr. AMY J-J, gynecologie, andrologie, obstetrie, UZ Brussel • Prof. Dr. ART Jan, historicus UGent • Prof. Dr. AVONTS Dirk, docent huisartsgeneeskunde U.A. • Mw. BAETE Marcella, auteur • Mw. BEER Regine, Auschwitz St. VI. • Dr. med. BETERAMS Yves, lic. wijsbegeerte • Prof. Dr. em. BETZ Wim, huisartsopleiding VUBrussel, voorzitter SKEPP • Prof. Dr. BOONE Annie, fac. letteren en wijsbegeerte VUBrussel • Dhr. BOUTMANS Eddy, ex-Staatssecretaris • Prof. Dr. BRAECKMAN Johan, ethicus UGent • Dhr. BRYNS Maarten, filosoof • Mw. BYT-TEBIER Adelheid, gewezen Vlaams minister • Mr. CALEWAERT Jan, advocaat • Mw. CHAFFART Erica, plastisch kunstenaar • Mw. CHAGOLL Lydia, auteur, cineaste • Dhr. CLAEYS Herman J., schrijver • Dr. COECKELBERGHS Marina, kinderarts • Drs. COENEN E., ere-atheneumleraar • Prof. Dr. COLARDYN F., diensthoofd intensieve zorgen UZ-Gent • Prof. Dr. COMHAIRE F., inw. ziekten, endocrinologie UZ-Gent • Meester CONVENTS Ria, advocate • Dhr. COOREMAN Frederik, moreel consulent • Dr. COSYNS Marc, huisartsgeneeskunde UGent, mede-stichter Vonkel vzw - een luisterend huis • Dhr. COURTEAUX Willy, journalist • Prof. Dr. CREVITS Luc, kliniekhoud neurologie UZ-Gent • Dhr. CUYVERS Jo, eresenator • Dhr. DE BATSELIER Norbert, ex-voorzitter Vlaams Parlement • Dhr. DEBOEURE Bruno, hoofdofficier, burg. ir. • Prof. Dr. DE BOEVER J., tand-, mond- en kaakziekten, UZ-Gent • Prof. Dr. DE DEYN Peter, hoofd neurologie Middelheimziekenhuis • Dhr. DE DROOGH Luc, studiedienst van het H.V. • Prof. Dr. em. DEELSTRA Hendrik, hoogleraar UA • Prof. Dr. DE GROOT Etienne, ere-volksvertegenwoordiger, rechter aan het Grondwettelijk Hof • Mw. DEHEEGHER Y., ere-atheneumleraar • Mw. DE HERDT Irène, moreel consulent • Prof. Dr. DE LEY Herman, classicus, UGent • Dr. DE LOORE I., kinderarts • Dhr. DE PAEPE César • Mw. DE PAEPE Hilde, moreel consulent • Dhr. DE POTTER Rudy, coördinator UGent • Prof. Dr. Em. DEPRAETERE Marcel, VUBrussel • Prof. Dr. DE REUCK J., hoofd neurologie UZ-Gent • Mw. DE ROECK Jacinta, gewezen senator, directeur HHV • Mw. DE SMET Chantal, prof. dr. (h.c.) em. Hogeschool Gent • Dhr. DE TEMMERMAN Wim, departementshoofd KASK, Hogeschool Gent • Mw. DETIEGE Leona, ere-burgemeester Antwerpen • Mw. DETIEGE Maya, volksvertegenwoordiger • Prof. Dr. ir. DE WILDE W. Patrick • Prof. Dr. DE WIT Ralph, fac. rechtsgeleerdheid VUBrussel • Prof. Dr. DEWOLFS Roland, docent UIA • Prof. Dr. DOOM Rudy, pol. en soc. wetenschappen UGent • Prof. Dr. DROSTE Frederik, KULeuven • Prof. Dr. em. EISENDRATH Henri B., fac. wetenschappen VUBrussel • Dhr. ERDMAN Fred, ere-senator, advocaat • FACULTEIT GENEESKUNDE & FARMACIE v/d VUBrussel: **unaniem** • Dhr. FAES Francis, criminoloog • FONDS MARIA WULTEPUTTE vzw • Dhr. FONTIER Jacques, kunstcriticus AICA • Dhr. GOOSSEN Pol, acteur • Mw. GOVAERTS Agnes, journaliste • Prof. Dr. em. GORLÉ Frits, VUBrussel • Dhr. HANCKÉ Lode, erevolksvertegenwoordiger • Prof. dr. HEMMERECHTS Kristien, K.U. Brussel • Prof. Dr. HENS Luc, mens. eco., VUB Brussel • Dr. med. KEPPENS Carine, oncologie UZ Brussel • Mw. KOMKOMMER Katja, plastisch kunstenaar • Dr. KRILION Walter, theoloog-psychotherapeut • Dhr. LANCKROCK Rik, ere-directeur RVA, auteur • Dhr. LANOYE Tom, auteur • Mw. LEDUC Jeannine, ere-senator • Dhr. LOS René, politiek secretaris Groen! Antwerpen • Dr. MAK Ruud, arts • Dr. MAILLARD Edy, internist • Dhr. MALCORPS Johan, voorzitter Groen! Antwerpen • Mw. MARCHAND Marianne, voormalig voorzitter H.V. • Dr. MATHIJS R., em. medisch oncoloog • Prof. Dr. MATTHYS Paul, hoogleraar fac. wetenschappen UGent • Prof. Dr. MEHEUS André, epidemiologie & soc. geneeskunde, UIA • Prof. Dr. MIELANTS Herman, reumatologie, UZ-Gent • Prof. Dr. MORTIER Freddy, ethicus UGent • Prof. Dr. PAPOUSEK D.A., docent sociale antropologie VUBrussel • Mw. PLASTRIA Eliane, docente • Baron Karel POMA, minister van Staat • Dhr. RAES G.W., directeur stichting 'Logos' • Dhr. RAES Hugo, romanschrijver • Mr. RASKIN E.J., rechter i.r., erevolksvertegenwoordiger, • Dhr. RUTTEN Wim, gewezen Grootmeester van de Belgische 'Droit Humain' • Prof. Dr. SACRE R., kliniekhoud oncologische heekunde UZ Brussel • Dhr. SCHELFHOUT Jack, ere-provincieraadslid, Antwerpen • Dhr. ir. SCHELLEKENS Gerard, voorzitter SVL • Dhr. SEEUWS Willy, eresenator • Dhr. SERRAES Guy, schepen v/d stad Gent • Prof. Dr. SOLY Hugo, hoofddocent geschiedenis VUBrussel • Dhr. SPELIERS Hedwig, dichter, essayist en criticus • Prof. Dr. SUZANNE Charles, centrum bioethiek VUBrussel • Dr. SWEETLOVE Patrick, huisarts • Dhr. TURF Jef, journalist • UNIE VRIJZINNIGE VERENIGINGEN vzw • Prof. Dr. VAN BENDEGEM J.P., wijsbegeerte, moraalwetenschappen VUBrussel • Prof. Dr. VAN CAMP B., ere-decaan fac. geneeskunde, rector VUBrussel • Prof. Dr. VAN DAMME M., hoofddocent, VUBrussel • Prof. Dr. VAN-DENABEELE Frieda, fac. letteren & wijsbegeerte, VUBrussel • Prof. Dr. VAN den BERGHE Gie, ethicus-historicus UGent • Prof. Dr. VAN den EECKHOUT Elfride, hoogleraar farmaceutische biotechnologie UG • Mw. VAN der GROEN Dora, actrice • Dr. VAN de VELDE Bart, huisarts • Dr. VAN DUPPEN Jan, huisarts en gew. volksvert. • Adv. VAN EECKHAUT P., voorzitter Provincieraad O.VI • Mw. VAN EECKHAUTE M.J., ere-lerares • Dr. med. VANHOOREN Alain, uroloog, VUBrussel-CTR • Prof. Dr. VANHOORNE M., maatschap. gezondheidskunde, UZ-Gent • Dhr. VAN LAEKEN, Frank, journalist • Prof. em. Dr. VAN LANDUYT Jef, voorzitter Koninklijke Vlaamse Academie • Prof. Dr. van LAREBEKE N., kerngeneeskunde, exp. canc., UZ-Gent • Dhr. VAN LEEMPUT Joseph, diverse senioren-organisaties • Mw. VANLERBERGHE Myriam, senator • Mw. VAN MAELE Chris, moreel consulente • Prof. em. VAN OOSTERWIJCK Gommaar, ere-hoogleraar VUBrussel • Dhr. VAN PUYVELDE Leo, ereziekenhuisdirecteur • Mw. VAN STRAELEN-VAN RINTEL G., ere-inspectrice NI. ond. Brussel • Prof. Dr. VANTHEMSCHIE Guy, docent geschiedenis, VUBrussel • Prof. Dr. VERHAAREN H., docent kindercardiologie UZ-Gent • Dr. VERHOFSTADT Koen, huisarts • Prof. Dr. VERMEERSCH Etienne, em. hoogleraar wijsbegeerte UGent • Prof. Dr. VERMEERSCH Hubert, hoofd- en halschirurgie, UZ-Gent • Dr. VERSTRAETE Ilse, huisarts (Spec.Tropical Med., cert. Emergency Med.) • Mw. VOGELS Mieke, Vlaams volksvert. • Prof. Dr. em. VUYLSTEEK K., internist, UGent • Dhr. WILLOCKX Freddy, minister van Staat • ZKGA (Zelfstandige Kinesitherapeuten Groot Antwerpen)

RWS

Recht op Waardig Sterven vzw
Lange Gasthuisstraat 35-37
2000 – Antwerpen

T: 03 272 51 63
F: 03 235 26 73
M: info@rws.be
www.rws.be

Bank

IBAN: BE19 3200 2641 7012
BIC: BBRUBEBB

Bestuur

Dr. Marc Van Hoey, voorzitter
Rita Goeminne, ondervoorzitter
Dr. Iuris Jean Vroman, secretaris
Léon Favyts, penningmeester
Dr. Marc Cosyns,
Elka Joris,
Frederic Korthout
Jacqueline Simon
Jet Van Hoek
Marc Vanryckeghem

Controle der rekeningen

Walter Decoene

Vertalingen

Eliane Delhaes
Brigit Frunt
Simonne Hens

Fotografie

Freddy Korthout

Vormgeving & lay-out

www.dewrikker.be

Verantwoordelijke uitgever

Léon Favyts
Constitutiestraat 33
2060 Antwerpen
Ondertekende artikels vallen onder de
verantwoordelijkheid van de auteurs

Deadlines

Teksten, foto's en illustraties inzenden vóór:
maa-apr-mei: 25 januari
jun-jul-aug: 25 april
sept-okt-nov: 25 juli
dec-jan-feb: 25 oktober

Druk

www.dewrikker.be

Gedrukt op 100% gerecycleerd en chloorvrij
gebleekt papier

ISSN: 2031-8960

In dit nummer

- 2 • Beschermcomité
- 4 • Koestering
- 5 • Voorwoord
- 6 • Tien jaar euthanasie: een gelukkige verjaardag?
- 8 • 87 euthanasiegevallen per jaar
- 9 • Euthanasie en levensbeëindiging
- 10 • Boekbespreking 'Tot Altijd'
- 11 • Communiceren op leven en dood
- 11 • Ongelegen
- 12 • Pers buitenland
- 14 • Penthotal / Thiobarbital
- 15 • Voordrachten RWS
- 15 • Lezersbrieven
- 17 • Toelichting bij de documenten "Levenstestament" en Wilsverklaring"
- 21 • Nuttige adressen
- 22 • Boeken & documenten
- 22 • Ik doe het nu: toetredingsformulier
- 23 • World Federation of Right to Die Societies

Koestering

*koester mij, hou
de bloedhond in me koest,
de allesvreter*

*plant je handen
als een houtwal om een hoeve
steek de storm de loef af,
het gieren in mijn hoofd*

*weet je: ook sterke bomen
waaien om, voel je hoe ik
ontwortel, hoe de aarde
mij ontwijkt*

*daarom: neem me, maak me
even van dit lichaam los,
laat me gewichtloos zweven*

*koester mij, knuffel, baker mij
in de doeken van je tederheid
bijna ben ik ten einde,
ik heb geen zin in nog meer strijd*

staf de wilde

Voorwoord

Hallo iedereen,

Een van de minder aangename taken van een voorzitter is zorgen dat er elk kwartaal een voorwoordje geschreven wordt voor het ledenblad. Gelukkig laat de druilrige zomer 2012 ruimte genoeg om na te denken en zo de nodige inspiratie op te doen.

RWS heeft zeker genoeg om handen in deze zogenaamde komkommertijd. Het inwerken van de nieuwe secretariaatsmedewerker Ingrid Pichal die vanaf 1 juni werkzaam is op het secretariaat, en dat voelen we nu al. Efficiëntere afwerking van ledenadministratie, klassementen lopen vlotter dan voorheen en het geeft een merkbare verlichting voor Leon, die dit alles jaren bijna op zijn eentje heeft gedaan. Bene vole, waarvoor toch nog eens "bien merci Léon!"

De verhuizing naar de nieuwe lokatie liep iets vertraging op maar uiteindelijk kunnen we in september de leden verwelkomen op de nieuwe zetel. Verderop in dit nummer vind u hierover alle gegevens. Het RWS secretariaat is effectief "bemand" op dinsdag van 9 u tot 14u30 en op vrijdag van 9 tot 17 uur. Eenieder die zich dan aanmeld zal persoonlijk geholpen worden; De donderdagpermanenties hernemen vanaf de eerste donderdag van september.

Ook aan ons imago wordt verder gewerkt, de website wordt opgefrist en het ledenbestand overzichtelijker gemaakt. Uiteraard blijft vechten voor een wetsuitbreiding of zelfs herziening een actiepunt waarvoor wij allen, ondertussen meer dan 6500 effectieve leden, blijven ijveren.

RWS zal haar plaats aan de besprekingstafel opeisen, daar heeft ieder van U recht op. Ook u kan effectief meehelpen, zet vrienden en familie aan om ook lid te worden van RWS en zo een grote strijdbare belangengroepering te blijven.

**Marc Van
Hoey**

RWS IS VERHUISD !

NIEUW ADRES: Lange Gasthuisstraat – 2000 Antwerpen
Post: nr.35 – 37 Ontvangst: nr.45

Onze secretaresse, Ingrid Pichal, zal u met genoeg ontvangen op **dinsdag tussen 9u & 15u** en op **vrijdag tussen 9u & 16u**.

De permanentie blijft ongewijzigd: elke 1ste donderdag van de maand tussen 14 & 17u.

Tien jaar euthanasie: een gelukkige verjaardag?

Online gebracht op 12/06/2012

Is euthanasie een geschikte manier om het lijden van personen aan het einde van hun leven op te vangen? Tien jaar na de depenalisering van euthanasie in België lijkt het ons belangrijk over deze vraag na te denken.

Laat ons vertrekken van een vaststelling: aangepaste medische zorg, psychologische begeleiding en een liefdevolle aanwezigheid bij de zieke nemen in veel gevallen de vraag naar euthanasie weg. Er is een moment waarop behandelingen met curatieve intentie niet zinvol meer zijn en enkel maar lasten met zich meebrengen die niet opwegen tegen de verwachte voordelen. Iedereen is het er vandaag over eens dat deze behandelingen dienen gestopt te worden zodat therapeutische hardnekkigheid kan worden vermeden. We moeten op dat moment echter wel de begeleidende zorg en comfortzorg, met andere woorden de palliatieve zorg, voortzetten en intensifiëren. Deze palliatieve zorg kan een waardig sterven voorbereiden terwijl men vermijdt opzettelijk het leven te verkorten. Vele gezondheidswerkers en vrijwilligers begeleiden het eindigende leven dag na dag met een volhardendheid die bewondering afdwingt. Zij benutten de steeds efficiëntere middelen van de moderne geneeskunde om het fysieke lijden te verminderen en draaglijker te maken, zonder aan therapeutische hardnekkigheid te doen. Door hun luisterend oor, hun professionalisme en edelmoevigheid brengen zij de patiënt tot rust en ondersteunen zij hem tot zijn laatste levensadem. De nabijheid van familie en naasten is ook van essentieel belang. Velen hebben ontdekt dat het op deze bijzonder intense momenten mooier en dankbaarder is tot op het laatste moment levenskwaliteit te bieden eerder dan de dood te brengen. Vanzelfsprekend dient elke euthanasievraag met het grootste begrip beluisterd te worden. Wij zijn ons bewust van de bijzondere ernst en de zware last die dergelijke pijnlijke situaties waarin de patiënt het

niet meer ziet zitten, met zich meebrengen. Betekent dit echter ook dat de samenleving op deze vraag moet ingaan? Een dergelijke vraag is immers vaak een vraag om hulp. Het enige mogelijke antwoord – we willen dit nogmaals krachtig benadrukken – is het ondersteunen van het verlangen naar leven dat verborgen ligt in deze vraag naar de dood. Is depenalisering van euthanasie echter niet onvermijdelijk in een pluralistische en gesecculariseerde samenleving als de onze? Euthanasie wordt vaak opgeëist als de ultieme vrijheid: de vrijheid om zelf het moment en de manier van zijn overlijden te kiezen. Deze vrijheid legt echter, zoals Luc Ferry het recentelijk opmerkte, een zware taak op de schouders van de artsen: deze dood veroorzaken. We komen dan ook tot de paradox van een vrijheid die eigenlijk helemaal niet autonoom is omdat ze een andere persoon nodig heeft om te sterven. Euthanasie is dus helemaal geen louter individuele zaak. Dat is dan ook precies het verschil tussen euthanasie en de ‘vrijheid’ van zelfdoding. Zelfdoding interpelleert ook de samenleving, maar vraagt haar goedkeuring niet en betreft ook het medisch korps niet. Het wettelijk mogelijk maken van euthanasie heeft een impact op het sociale weefsel en op de maatschappelijke visie op geneeskunde. Euthanasie overtreedt een fundamenteel verbod en raakt daardoor zelfs aan de grondslag van onze democratie door het erkennen en afbakenen van een categorie van burgers, aan wie men de dood kan geven met de goedkeuring van de samenleving. Aangezien zij hierdoor onmiskenbaar een sociopolitieke dimensie verkrijgt, kan het legitiem zijn euthanasie tegen te houden omwille van hogere openbare belangen: het bewaren van

de fundamentele van de democratie en de bescherming van de specificiteit van de geneeskunde, sinds mensenheugenis bekend als de ‘kunst van het genezen’ en niet de kunst van de dood toe te dienen. Hetgeen wij hier vermelden wordt duidelijk bevestigd door de feiten: euthanasie legt een zware hypotheek op het vertrouwen binnen een familie en tussen de generaties. Euthanasie schept wantrouwen ten opzichte van de artsen. Euthanasie verzwakt de meest kwetsbare personen die onder invloed van allerlei druk, bewust of onbewust, zichzelf moreel verplicht gaan voelen om een euthanasievraag te stellen. Door euthanasie te depenaliseren heeft België de doos van Pandora geopend. De uitglijders die tien jaar geleden al voorzien werden, zijn nu realiteit geworden. De federale controlecommissie zelf brengt nu twijfels naar buiten over haar mogelijkheid om haar functie terdege te vervullen. Deze commissie dient na te gaan of men de meldingsplicht na het uitvoeren van euthanasie wel nakomt. Kan men zich nu werkelijk inbeelden dat een arts zichzelf zal aangeven wanneer hij de wettelijke voorwaarden niet heeft gerespecteerd? Wanneer men de verslagen van de commissie leest, dan stelt men vast dat de voorwaarden, die men in het begin zeer strikt heeft gesteld, nu zeer ruim geïnterpreteerd worden. Men keurt bijvoorbeeld gevallen goed van geleide zelfdoding alsook gevallen van euthanasie wegens zuiver psychisch lijden dat niet voortkomt uit een ernstige en ongeneeslijke ziekte, en dit terwijl deze beide situaties buiten het toepassingsgebied van de wet vallen. Aangezien de commissie ervan uitgaat dat het ondraaglijke karakter van het lijden subjectief is, aarzelt zij om na te kijken of deze essentiële

► wettelijke vereiste wel vervuld is. Mogen wij ons erover verbazen dat de commissie op tien jaar tijd geen enkel dossier heeft doorspeeld aan het parket? Kunnen wij beweren, zonder enig ideologisch standpunt in te nemen, dat de wet gerespecteerd wordt en de praktijk van euthanasie onder controle is? De talrijke voorstellen om de huidige wet te versoepelen of uit te breiden, in het bijzonder naar minderjarigen en dementerenden, maken ons a fortiori bijzonder ongerust. Zoals men kon voorspellen gaan wij nu, eens het verbod is opgeheven, met grote stappen vooruit op de weg van een banalisering van euthanasie. We moeten nu wel de paradox vaststellen dat hoe meer een samenleving weigert de dood onder ogen te zien en erover te spreken, hoe meer deze sa-

menleving ertoe neigt de dood te veroorzaken. Tien jaar na de depenalisering van euthanasie in België, leert de ervaring ons dat een maatschappij die euthanasie rechtvaardigt, de banden van solidariteit, vertrouwen en authentiek medeleven, die de samenleving vorm geven, doorbreekt en zichzelf hierdoor vernietigt. Wij roepen dan ook op tot een objectieve en moedige herevaluatie van de wet, eerder dan zijn versoepeling of uitbreiding. ■

Collectief van professionele zorgverleners

JA, TIEN JAAR EUTHANASIEWET IS EEN GELUKKIGE VERJAARDAG

Een antwoord op de vraag gesteld door zorgverleners (1)

Miljoenen Europeanen benijden ons om onze wet die euthanasie legaliseert. Ze heeft in ons land een fantastische ruimte van vrijheid gecreëerd. Terugkomen op de basisprincipes van deze wet is uitgesloten. Het zou een belediging zijn voor de artsen die deze ultieme daad van menselijkheid op zich hebben genomen, voor de medische teams en voor de naasten die de mannen en vrouwen die voor deze gekozen dood opteerden, tot de laatste seconde begeleid hebben. Moet het ons verbazen dat de tegenstanders niet opgeven en ons zouden willen betrekken in het debat van vroeger, het debat dat we ongeveer twintig jaar geleden gevoerd hebben? Wij denken van niet. Spijtig genoeg. Dat deze wet niemand verplicht om euthanasie te vragen of eraan mee te werken, is voor hen niet belangrijk. Zij willen terugkeren naar een tijdperk waarin een bepaalde ethiek werd opgelegd aan hen die haar niet deelden,

en waarin een arts die aanvaardde op een euthanasievraag in te gaan en deze ultieme daad van broederschap uit te voeren, het gevaar liep voor moord te worden vervolgd.

De auteurs van de vrije opinie “Tien jaar euthanasie: een gelukkige verjaardag?” beweren dat de mogelijkheid om euthanasie uit te voeren, wantrouwen ten opzichte van de artsen schept. Het tegendeel is waar: doordat de dialoog tussen patiënt en arts bevrijd is van het taboe over euthanasie, heeft hij aan helderheid en authenticiteit gewonnen. Voor zover de verzorgers zich natuurlijk niet doof houden wanneer patiënten een euthanasievraag stellen.

Wij respecteren de opvatting dat men niet over zijn eigen leven, dat een goddelijk geschenk is, kan beschikken. Wij respecteren de keuze om een “natuurlijke dood” te sterven, d.w.z. een dood waarvan de modaliteiten vastgelegd zijn door het toeval van de ziekte. Wij willen enkel dat onze opvatting die mensen

► de keuze wil laten om baas te blijven over hun lichaam, leven en dood, gerespecteerd wordt.

De kritiek op de wet is zeer vaak gebaseerd op onwaarheden die natuurlijk niet tot doel hebben een positieve bijdrage tot het debat te leveren. In tegenstelling tot wat sommigen schrijven, heeft de arts die een door hem gepleegde euthanasie meldt, geen enkele reden om de werkelijkheid die hij op zich genomen heeft te verbergen, en vervullen de leden van de Federale Controle- en Evaluatiecommissie Euthanasie op hun beurt serieus hun rol die erin bestaat de naleving van de bij wet opgelegde voorwaarden voor de uitvoering van euthanasie nauwgezet te controleren.

In de door deze commissie gepubliceerde verslagen mag u niet lezen wat u zou willen lezen. In haar advies van 22 maart 2003 heeft de Orde der Geneesheren, net zoals de Commissie, verklaard dat hulp bij zelfdoding, die u afschildert als "dwaling" van de Commissie, vanuit deontologisch standpunt aan euthanasie kan worden gelijkgesteld voor zover voldaan is aan alle in de wet bepaalde voorwaarden voor de uitvoering van euthanasie. Nog een andere onjuiste lezing van de verslagen: nooit ofte nimmer heeft ze een verklaring aanvaard die enkel gebaseerd is op psychisch lijden zonder dat er een ernstige en ongeneeslijke ziekte aanwezig is die dit lijden veroorzaakt! ■

1. *La Libre Belgique. Dix ans d'euthanasie, un heureux anniversaire? (Tien jaar euthanasie, een gelukkige verjaardag?) 12 juni 2012*

Prof. em. Dr. Marc Englert, Association pour le droit de mourir dans la dignité (Vereniging Recht op Waardig Sterven)

87 euthanasiegevallen per maand

In 2010 en 2011 werden er 2.086 euthanasiegevallen gemeld, een gemiddelde van 87 aangiftes per maand. Het merendeel is opgesteld in het Nederlands. Dat blijkt uit het rapport 2010 - 2011 van de Evaluatiecommissie Euthanasie.

Het is niet nieuw, maar cijfers bevestigen het nu officieel: elk jaar stijgt het aantal euthanasie-aanvragen. In 2003 waren dat er 235, in 2010 werden er 953 aangevraagd en in 2011 waren dat er al 1.133. Het aantal overlijdens na euthanasie maakt slechts 1 % uit van het aantal overlijdens in ons land.

Zoals elk jaar wordt het merendeel van de aanvragen in het Nederlands opgesteld, 82 % voor 2010 - 2011. Volgens de commissie is deze verdeling waarschijnlijk te verklaren door het feit dat deze artsen en patiënten beter op de hoogte zijn van de beslissingen in de laatste levensfase.

Slechts twee procent van de 2.086 gevallen van de voorbije twee jaar vond plaats bij patiënten die na een voorafgaande wilsverklaring niet meer bij bewustzijn waren. De commissie betreurt de ingewikkelde procedure die gevolgd moet worden om een wilsverklaring op te stellen aangezien toch 49 patiënten hiervan gebruik hebben gemaakt. "Deze gevallen tonen aan hoe belangrijk de wilsverklaringen zijn voor het nemen van medische beslissingen in situaties waarbij de patiënt onomkeerbaar buiten bewustzijn is", klinkt het.

Patiënten zijn gemiddeld tussen de 60 en 79 jaar oud als ze voor euthanasie kiezen. Iets meer dan een vierde van de aangiftes werd ingediend door 80-plussers. Slechts twee procent door patiënten tussen 20 en 39 jaar oud. Deze spreiding heeft te maken met het hoge aantal overlijdens door kanker in de leeftijdsgroep 60-79. Dat is ook te merken aan de aandoeningen die aan de basis lagen van de euthanasie-aanvragen: 75 % zijn kankers, 7 % waren neuromusculaire aandoeningen (waaronder MS, ALS en Parkinson) en 3 % betreft neuro-psychische aandoeningen (waaronder Alzheimer en Huntington).

Meer dan de helft van de euthanasietoedieningen vond buiten het ziekenhuis plaats. Dit percentage beantwoordt dus aan de wens om thuis te sterven. ■

Eef Verbeke in "Artsenkrant" van 10.08.2012

Euthanasie en levensbeëindiging

Gérard FOUREZ

Prof. em. van de Facultés Universitaires N.D. de la Paix de Namur

MALAISE ALS GEVOLG VAN EEN MANIFEST DAT ZICH TEGEN EUTHANASIE KANT

Onder de titel "Dix ans d'euthanasie, un heureux anniversaire?" (Tien jaar euthanasie, een gelukkige verjaardag?) hebben een vijftigtal artsen en andere betrokken professionele zorgverleners in La Libre Belgique (12/06/2012) een manifest gepubliceerd dat zich tegen euthanasie kant. Hoewel ik het met een groot deel van het artikel eens ben, heb ik er een soort malaise aan overgehouden. De omschrijving die in het artikel van palliatieve zorg wordt gegeven, is zeer nauwkeurig, hoewel men haar idyllisch kan vinden en zij de indruk wekt dat het lijden steeds onder controle is.

SLECHTS ÉÉN GEPASTE REACTIE WANNEER IEMAND WIL STERVEN?

Mijn reactie werd echter nog heviger toen ik las dat de auteurs stellig beweerden dat "het enige mogelijke antwoord (op een euthanasievaag) is het ondersteunen van het verlangen naar leven dat verborgen ligt in elke vraag naar de dood". Wat betekent dit "verlangen naar leven" dat men op die manier aan iedereen toeschrijft, zelfs aan personen die zeggen dat ze doodop zijn en dat hun tijd erop zit? Kortom, welke zin kan aan een verlangen naar leven gegeven worden voor hen die duidelijk liever zouden sterven? Wat kan men de zieken bieden, wanneer duidelijk wordt dat de geneeskunde niet meer kan genezen, maar een kunst moet worden om niet alleen de levensbeëindiging, maar ook de dood zelf goed te begeleiden. Is het verstandig te beweren dat men het "enige" (sic) mogelijke antwoord op een dergelijk complexe vraag kent? Houdt men voldoende rekening met datgene wat ook als een van de basiselementen van het sociale leven erkend zou moeten worden: de plicht om de ethische standpunten van "de anderen" te respecteren?

EUTHANASIE EN DE GRONDSLAG VAN HET SOCIALE LEVEN

Het manifeste stelt - terecht lijkt me - dat de methodes voor levensbeëindiging niet enkel betrekking hebben op individuen, maar ook onthullen hoe samenlevingen de dood en het leven zien en eventueel grenzen vastleggen die deel uitmaken van de grondslag van het sociale leven. Omgaan met de dood impliceert in de praktijk een zoektocht naar de zin, die zich niet mag beperken tot het opzeggen van de tien geboden. Dientengevolge moet men het risico nemen om een steeds dubbelzinnige zoektocht te voeren naar oplossingen voor complexe situaties. Men moet zich de vraag stellen wat men van zijn leven wil of kan maken. Misschien weerspiegelt dit debat de spanning die heerst tussen diegenen die vinden dat mensen autonoom zijn (d.w.z. zelf hun eigen normen moeten opstellen) en diegenen die in godheden (dit kunnen godsdiensten, maar ook wetenschappen zijn) geloven die al alles voor de mens beslist zouden hebben. En als men in God gelooft, moet men weten in welke God men gelooft: in een God die zijn moraal oplegt of in een God die aan de mensen de kracht toevertrouwt om zelf en voor zichzelf na te denken en te beslissen?

BETWISTBARE "FEITEN" VOOR EEN SAMENLEVING IN DEBAT

Het kan betekenisvol zijn dat de auteurs van het manifest meermaals een standpunt vormen door een beroep te doen op feiten, waarnemingen, objectiviteit, terwijl velen dit veeleer als interpretaties zouden zien. In deze context lijkt de oproep tot een objectieve evaluatie van de wet me dubbelzinnig. Het lijkt me verstandiger enkel te zeggen dat een kritisch onderzoek van de gevolgen van de wet het politieke debat vooruit kan helpen. Op die

manier zouden beweringen die al even betwistbaar zijn als "euthanasie tast het vertrouwen binnen de familie aan", niet als "feiten" voorgesteld worden. Dit soort beweringen geeft me de indruk dat het per slot van rekening om een gemakkelijke redenering gaat, die niet bijdraagt tot een ernstig debat.

Zo doet dit artikel me dromen van een samenleving waarin men moeilijke situaties die zich als gevolg van de wetenschappelijke en technische ontwikkelingen aan ons opdringen, op een meer serene en nauwgezette manier zou bespreken. De aanbevelingen die apostel Paulus op het einde van zijn tweede brief aan de Filippenzen doet en die deel uitmaken van het patrimonium van iedereen, en niet alleen van dat van de Christenen, zou men zo in de praktijk kunnen brengen: "Blust het vuur van de geest niet uit, veracht de gave der profetie niet, doch onderzoekt alles en behoudt het goede."

Of dat wat de evangelist Lucas in de mond van Jezus legt: "Waarom beslist gij ook niet uit eigen kracht over recht en onrecht?" ■

Dinsdag 17 juli 2012
La Libre Belgique

Tot Altijd

Nick Balthazar, Marijke Libert, Mia Verstraete

Bespreking van het boek 'Tot Altijd'
Auteurs : Nick Balthazar, Marijke Libert, Mia Verstraete.

Het boek is niet bedoeld als 'gebruiksaanwijzing' bij de film met dezelfde titel. Nick Balthazar ziet het meer als een mogelijke toelichting bij de vragen, die rijzen rond het thema nl. euthanasie na het bekijken van de film.

Die is gebaseerd op de realiteit : het gevecht voor het bekomen van een euthanasiewet door Mario Verstraete, zelf ALS-patiënt. Zijn lichamelijke lijdensweg én zijn strijd voor het zelfbeschikkingsrecht tot het uiteindelijk bekomen van een wet, worden er op intense wijze getoond. De personages kregen in de film wel andere namen.

Het was Marijke Libert, die voor de krant De Morgen de laatste levensdagen van Mario moest verslaan. Zij beleefde mee met hem, zijn ouders én zijn vrienden die pijnlijke periode. Zij nam nu samen met de 'nabijvers' de draad weer op wat resulteerde in dit boek.

De hele tekst wordt tussendoor geïllustreerd door korte dialogen uit de film met bijpassende foto. Ook verder in het boek komen fragmenten de tekst aanvullen.

Nick Balthazar sluit in het boek dan zelf aan op het moment dat hij de begrafenis bijwoont. Hij gaat dan dieper in op het filosofische van het thema : de bange houding van de maatschappij :

- Waarom praat men niet over de essentie van het moment met een doodvermoeide lijdende en naar het einde snakkende patiënt ?
- Waarom durft men de dood niet in de ogen kijken ?
- Waarom wil men steeds van de dood 'weglopen, ze ontwijken ?
- Wat anders was de uitspraak van Hamlet 'To be or not to be' dan een overweging om zelf te beslissen over zijn dood ?

- Hij breekt hier ook een lans voor het zelfbeschikkingsrecht dat door RWS (de vereniging Recht op Waardig Sterven), waarvan Mario deel uitmaakte, wordt verdedigd.
- Hij stelt zichzelf in vraag : "Waarom maak ik steeds films over zulke griezelverhalen ? De aanleiding voor déze film vertelt hij op een ontroerende wijze.

Dan komt Mia Verstraete –de naam is toevallig ook die van Mario- aan het woord. Zij verklaart op een heldere wijze de inhoud en de gebruikte terminologie van de euthanasiewet en o.a. het debat rond palliatieve sedatie.

Zij laat zeven specialisten aan het woord om hun 'voor of tegen de wet' te verduidelijken.

Tenslotte geeft ze aan waarmee men de euthanasiewet wenst uit te breiden.

Alleszins een boek dat indruk maakt, soms ontroerend, soms wrang is maar verhelderend werkt en tot nadenken stemt !

Elka Joris

Communiceren op leven en dood

Vlaams minister van welzijn Jo van Deurzen heeft plannen om zelfdoding bij jongeren te bestrijden via de sociale netwerken.

Ik ben er nog niet uit wat ik daarvan moet vinden. Om te beginnen blijf ik me ergeren aan het woordgebruik: waarom spreekt men toch steeds over 'zelfmoord'? Naar mijn mening heeft die term als enig effect dat het taboe wordt versterkt: wie is geneigd om vooraf over zijn moordplannen te praten? Over je depressies is al moeilijk genoeg.

Kunnen Facebook en andere sites helpen om jou van je depressies af te helpen? Ik denk van wel, op voorwaarde dat je correspondenten vindt die alert reageren en zich kunnen inleven.

Er zijn nogal wat mededelingen op het net die pure oppervlakkigheid en nietszeggendheid zijn. Wat we nodig hebben zijn berichten met inhoud.

Ik ben ervan overtuigd dat de sociale netwerken nooit het gesprek van aangezicht tot aangezicht kunnen vervangen: een mens heeft ook fysiek contact nodig, het directe contact is veelzijdiger dan het digitale. Toch is het laatste nog altijd beter dan helemaal geen contact.

Totale vereenzaming is de voorbode van de zelfvernietiging, als we de zelfdoding in een opwelling even buiten beschouwing laten.

Het zwakke punt in de preventie is echter dat kandidaat-suicidanten zo moeilijk communiceren. Lees bijvoorbeeld het schitterende dagboek van Cesare Pavese (Het leven als ambacht): je zal merken dat hoe dichter hij bij zijn zelfdoding komt, hoe minder hij opschrijft.

De depressie is een nederdaling in jezelf, zo diep dat allerlei vermogens beginnen te falen – in het bijzonder het vermogen tot communicatie.

En dan kan de non-verbale communicatie helpen: een arm om de schouder, de tedere

aanraking. Op de netwerken is zoiets onmogelijk, ook niet als je een webcam installeert: in dat geval zie en hoor je elkaar maar aanraken lukt niet.

We hebben in ons land in het algemeen al een cultuur van contactarmoede: zelfs goeie vrienden raken elkaar nauwelijks aan. Praat ter vergelijking maar eens met een Afrikaan: die zal jou voortdurend aanraken en geloof me: dat kan deugd doen.

Wie niet waagt, die niet wint: daarom gun ik de plannen van de minister een kans, maar ik kan niet ontkennen dat ik er sceptisch tegenover sta. Een mens is ook een lichamelijk wezen, het verbale kan niet alles oplossen. ■

staf de wilde, de haan 27 jun. 12

ongelegen

goede Dood, bezoek ons later,
loop eens eerst een blokje om,
loop maar langzaam,
laat het duren, er komt een uur
dat je wordt verwacht

wees niet beledigd, wij wijzen
je niet af, je komt alleen
wat ongelegen gelijk de strepen
onder een tekst die nog
moet groeien, de gedachte
voelt zich mis begrepen

je lacht nu, maar weet je zeker
dat er een afspraak was
die geen uitstel kan gedogen

we kennen het decorum
de deemoed waar je dol
op bent, de gebogen rug
van de butler die hoed
en wandelstok zal overnemen

maar blijf nog even onderwege
tot jouw maaltijd is bereid
en op de schoorsteen
de kaarsvlam danst voor jouw icoon

dan krijg je onze zegen
zoals een oude vader
het voorhoofd zegent
van een teruggekeerde zoon

CANADA

Een Canadees hooggerechtshof geeft een vrouw met een dodelijke spierziekte het recht om te sterven op haar verzoek. Het hof geeft de Canadese overheid een jaar de tijd om een goede euthanasie-regelgeving uit te werken. Het historisch vonnis verwijst expliciet naar de Belgische ervaring. Of hoe ons geïntegreerd model van levenseindezorg wordt geëxporteerd.

De Canadese Gloria Taylor (64) voelde voor het eerst krampen in haar handen, voeten en ledematen in 2003. Pas in 2009 kreeg ze van een dokter te horen dat ze aan de spierziekte ALS of amyotrofe lateraal syndroom lijdt. Ze kon toen al niet meer stappen zonder steun. ALS is een degeneratieve spierziekte, waarbij mensen verstandelijk intact blijven, maar in een snel tempo elke bewegingsfunctie verliezen. Gemiddeld leven patiënten nog drie jaar – uitzonderingen als de natuurkundige Stephen Hawking niet te na gesproken. Er is geen remedie. In januari 2010 kreeg Gloria te horen dat ze over zes maanden verlamd zou zijn en binnen het jaar zou sterven door verstikking.

Gloria leeft nog steeds. Ze zit in een rolstoel, krijgt kunstvoeding en haar stem is fel verzwakt. Ze kan niet meer met de auto rijden, haar handen zijn “pretty useless” en ze is voor elke verplaatsing afhankelijk van anderen.

Maar eerder deze maand behaalde ze een grote overwinning voor het hooggerechtshof van British Columbia. Ze dwong daar het recht af om haar eigen dood te mogen kiezen, onder medische begeleiding. Taylor wil geen zelfdoding verrichten. Ten andere, ze zou het nu niet meer kunnen. Het is een argument dat ze mee in de weegschaal heeft gelegd: door de fysieke handicap die het gevolg is van haar ziekte, kan ze niet meer zelf uit het leven stappen, als en wanneer ze dat zou willen. De enige “exit strategie” die haar nog rest is euthanasie.

“In ben niet bang van de dood” zei Taylor in haar verklaring voor de rechter. “Ik ben bang dat ik een trage, lelijke dood zal sterven en dat die traumatisch zal zijn voor mijn familie en

mijn 11-jarige kleindochter. Het maakt me onrustig. Ik denk niet dat mijn familie mij als een last beschouwt. Ik wéét dat ze dat niet doen en ik vrees ook niet dat ik een last voor hen zal worden als mijn situatie nog verergert. Ik weet dat mijn kleindochter tot de laatste snik naast mij zal zitten, omdat ze mij graag ziet. Maar ik wil dat zelf niet. Ik wil een rustige dood kunnen sterven, op het moment dat het voor mij echt genoeg is geweest, in het bijzijn van mijn familie. Ik kan nu niet zeggen wanneer dat zal zijn.”

Celstraffen

Zoals bijna overal ter wereld is euthanasie, of *medically assisted dying*, in Canada niet toegelaten. Er staan voor dokters celstraffen op tot 14 jaar. In 1993, lang voor er zelfs in Nederland een gedoogbeleid voor euthanasie bestond, trok een andere ALS-patiënte al naar het Canadese hooggerechtshof, met dezelfde vraag als Taylor. Ze haalde het net niet: vijf van de negen rechters stemden tegen. Een van de rechters argumenteerde toen dat niet bewezen kon worden dat euthanasie de poort niet zou openzetten naar misbruik. Want, zei die rechter toen, nergens ter wereld is er al ervaring meteen euthanasie-regelgeving. Sue Rodriguez, de patiënte om wie het toen ging, vond toch een dokter die haar wilde helpen. Tot op vandaag blijft de identiteit van die arts onbekend, wegens het risico op vervolging.

Vandaag kan euthanasie, of sterven op verzoek, onder wel bepaalde voorwaarden in Nederland, België en Luxemburg. In twee Amerikaanse staten, Oregon en Washington, mag een arts hulp bieden bij zelfdoding. De patiënt moet dan zelf een dodelijke vloeistof drinken. In Zwitserland mogen ook niet-artsen bij zelfdoding assisteren. De

Lee Carter en Hollis Johnson, ook uit Canada, reisden met Lee's hoogbejaarde moeder naar Zwitserland om haar daar te laten sterven. Kathleen Carter (89) leed aan een pijnlijke aandoening van het ruggenmerg. In juli 2009 vond ze dat haar tijd gekomen was. Ze vroeg Hollis en Lee om haar naar Zwitserland te vergezellen, waar ze terecht kon bij de organisatie Dignitas. Ze overleed er op 15 januari 2010.

Lee en Hollis sloten zich aan bij de aanklacht van Gloria Taylor. Zij voerden aan dat Kathleen betere levenseinde-zorg zou hebben gekregen in eigen land als euthanasie in Canada mogelijk zou zijn: ze had kunnen sterven in het bijzijn van al haar familie en vrienden, en het zou haar ook niet haar resterende spaargeld, of ongeveer 32.000 dollar, hebben gekost. Ook Lee en Hollis willen dat er in Canada een euthanasiewet komt, zodat ook mensen zonder spaargeld een waardig levenseinde kunnen krijgen.

De drie aanklagers werden gesteund door een burgerrechtenvereniging, die hun zaak mee hielp onderbouwen. Levensende-experts uit landen waar sterven op verzoek mogelijk is, waaronder België, werd gevraagd om te getuigen. Voor ons land deden professor emeritus Jan Bernheim en professor Luc Deliens dat. De eerste is oncoloog en was in 1980 medestichter van de eerste palliatieve eenheid buiten het Verenigd Koninkrijk, in Brussel. De tweede is medisch socioloog en leidt de End-of-Life Care Research Group van de Vrije Universiteit Brussel en de Universiteit Gent.

De Canadese overheid riep dan weer experts op die tegen euthanasie pleitten. Onder hen de Britse barones Ilora Finlay of Llandaff, een autoriteit inzake palliatieve zorg in het Verenigd Koninkrijk. Volgens haar is euthanasie gevaarlijk, omdat zwakkeren in de samenleving er het slachtoffer van worden. Ouderen en mensen met een handicap zouden dan mogelijk onder druk worden gezet om sneller dan nodig te sterven. De palliatieve zorg zou er bij inboeten. Een Canadese collega van haar, dokter José Pereira, werd door de Canadese overheid als kroongetuige opgeroepen. De

man publiceerde een vlamme tekst waarin hij betoogde dat euthanasie in België en Nederland onzorgvuldig gebeurt, vaak zonder verzoek van de patiënt. In de rechtbank moest hij toegeven dat zijn tekst niet op onderzoek was gebaseerd.

Bernheim en Deliens konden dat allemaal weerleggen. Bernheim voerde aan dat België een geïntegreerd model van levenseindezorg heeft: palliatieve zorg en euthanasie kunnen, indien de patiënt dat wil, hand in hand gaan. Voorstanders van het een zijn niet per se tegenstanders van het ander. Beide systemen zijn hier tegelijk en evenwaardig ontwikkeld en zijn niet tegenstrijdig, ze vullen elkaar aan. Bernheim publiceerde daar onlangs, samen met Belgische collega's, twee artikelen over in het Belgisch Tijdschrift voor Geneeskunde. (overgenomen in het RWS-kwartalblad nr. 127 van december 2011 - nvdr). Die artikelen werden in het Engels vertaald en aan het Canadese dossier toegevoegd.

Deliens kon veel onderzoek inzake levens-eindebeslissingen voorleggen, ook van voor euthanasie in ons land geregeld werd. Ook voor 2002 pasten artsen vaak levens verkortende handelingen toe, vooral zonder toestemming van de patiënt. Hij kon de Canadese rechter ervan overtuigen dat de euthanasiewet de zwakkeren juist beschermt, omdat er nu openheid heerst. Nederlandse experts spraken in diezelfde zin, en zeiden dat het beter is om euthanasie uit de clandestiniteit te halen, zodat de praktijk tenminste gecontroleerd kan worden.

Rechter Justice Lynn Smith velde een vonnis van liefst 390 bladzijden. Daarin stelt ze onder meer dat de tegenstanders van euthanasie weliswaar spraken vanuit hun diepe persoonlijke overtuiging dat euthanasie moreel verkeerd is, maar dat ze die helaas niet konden staven met empirisch onderzoek. Wat de Belgen wél konden. Hun getuigenis noemde de rechter “persuasive”, of overtuigend.

De rechter gebiedt in haar vonnis, dat binnen de Angelsaksische wereld als “historiek”

wordt gezien, het Canadese parlement om werk te maken van een euthanasie-regelgeving. Het krijgt daar 12 maanden de tijd voor. De rechter somt ook de voorwaarden op waaraan zo'n wetgeving moet voldoen: alleen een dokter mag euthanasie uitvoeren, het mag alleen op uitdrukkelijk en herhaald verzoek van de patiënt, alleen bij een ongeneeslijke ziekte in een gevorderd stadium. Kortom, ze wijst de weg naar een wet die nauw zou aanleunen bij het Belgisch model. De kans is groot dat Canada daartegen in beroep gaat. In de tussentijd krijgen Gloria Taylor en haar dokter gedurende 12 maanden een vrijgeleide om euthanasie toe te passen, als Taylor dat zou willen. De rechter beaamt dat ze in haar situatie anders ongelijk behandeld zou worden, omdat ze gezien haar verlamming niet meer zelf uit het leven kan stappen als dat leven voor haar ondraaglijk wordt.

Taylor zei na afloop van het proces dat ze nog geen directe plannen had. Maar dat de mogelijkheid haar gemoedsrust geeft. Daarmee kan ze weer een eindje verder. Professor em. Jan Bernheim gelooft dat dit voor veel patiënten geldt, als ze horen dat euthanasie mogelijk is: “Mijn hypothese is dat deze mensen juist langer leven.”

Een historisch vonnis in Angelsaksische wereld, die traditioneel erg tegen euthanasie gekant is

Bron: Veerle Beel, *De Standaard*, 25.06.2012.

GROOT BRITANNIË

Brit met locked-in syndroom krijgt geen euthanasie.

Britse rechters oordeelden gisteren dat een patiënt geen toestemming krijgt om euthanasie te ondergaan, ondanks zijn ernstige verlamming. Het gaat om Tony Nicklinson (58), een locked-in patiënt: hij is bij bewustzijn, heeft een heldere geest, maar kan niet meer bewegen. Zeven jaar geleden kreeg hij een hersenbloeding, en sindsdien is hij vanaf

de nek verlamd en kan hij niet meer spreken. Communiceren kan hij alleen via een speciale computer. Er is geen enkele hoop op verbetering. Daarom wilde hij met medische hulp een einde aan zijn leven maken.

Nicklinson wou via de rechter euthanasie afdwingen, zodat de dokter daar niet voor vervolgd zou worden. In Groot-Brittannië is euthanasie immers verboden: het staat er gelijk met moord. Nicklinson is aan een lange juridische strijd begonnen. Het ‘Hight Court’ oordeelde dat de zaak belangrijke ethische vragen opriep en dat het de taak van het parlement is om daar een antwoord op te geven. Na de uitspraak liet Nicklinson via zijn computer weten dat hij in beroep gaat. “Ik ben ervan overtuigd dat mijn juridische adviseurs bereid zijn om een lange strijd aan te gaan, maar dat betekend voor mij nog een lange periode van lichamelijk ongemak en geestelijk lijden.” Volgens zijn advocaat wilde Nicklinson niet meteen van euthanasie gebruik maken, maar wilde hij de mogelijkheid krijgen om zelf te kiezen.

Nicklinson stond niet alleen met zijn vraag. Ook een andere patiënt, wiens naam niet bekend werd gemaakt, kreeg gisteren van het Hight Court te horen dat hij geen toestemming krijgt om met medische hulp te sterven. Volgens recent onderzoek zijn de meeste Britten voorstander van euthanasie, maar alleen onder bijzonder strikte voorwaarden. Bijvoorbeeld als de patiënt terminaal ziek zou zijn. Nicklinson valt daar niet onder.

In België zou Nicklinson wellicht gebruik kunnen maken van de euthanasiewetgeving. Artsen zouden kunnen oordelen dat hij ‘ondraaglijk lijdt’, waardoor hij recht heeft op euthanasie.

Bron: hco in ‘De Standaard’ van 17.08.2012

Inmiddels werd Nicklinson ‘bevrijd’ door een longontsteking (nvdr) ■

Penthotal / Thiobarbital

Gezien de onbeschikbaarheid van Penthotal/Thiobarbital in apotheken en farmaceutische groothandels blijft euthanasie door de huisarts momenteel in de praktijk onmogelijk (dr. B.V.)

De Amerikaanse fabrikant van Penthotal / Thiobarbital heeft de productie inderdaad gestopt. De Italiaanse fabriek deed dit blijk-

baar onder invloed van tegenstanders van euthanasie. Ook het Europees Parlement zou dit willen bereiken via de Europese Commissie. Officiële reden: die producten worden gebruikt in de V.S. om doodvonnissen uit te voeren. Ook Amnesty International is voorstanders van reglementering voor producten die gebruikt worden bij marteling en executies. Amnesty vergist zich bij deze: electrocuteren, ophan-

gen, neerschieten, onthoofden, stenigen zijn beslist wreder in die landen waar de doodstraf effectief uitgevoerd wordt.

P/T is inmiddels weer beschikbaar via een andere (Duitse) fabrikant. ■

(L.F.)

BLIJF ER NIET MEE ZITTEN

Je vragen over euthanasie worden beantwoord tijdens de

RWS-PERMANENTIE

elke eerste donderdag van de maand
14.00 - 17.00 u
(niet in juli en augustus)

OCA
Oncologisch Centrum Antwerpen
Lange Gasthuisstraat 45
2000 Antwerpen

T: 03 338 91 50
info@wijook.be
www.wijook.be

rws.be

VOORDRACHTEN

RWS

RECHT OP WAARDIG STERVEN

ZONDAG 30 SEPTEMBER

BREDENE AAN ZEE
West Vlaanderen

Vrijzinnig Centrum De Fakkel
10-12 uur

dr. Marc Van Hoey

VRIJDAG 9 NOVEMBER

ZWIJNDRECHT – ANTWERPEN

't Fakkeltje, Kazernestraat 15
20-22 uur

dr. Marc Van Hoey

Lezersbrieven

SEREEEN KLIMAAT

Beste lezer, in naam van ondergetekende bestuursleden van vzw Vonkel en ook uit eigen naam, wil ik hierbij reageren op het laatste nummer (maart, april, mei) van het tijdschrift van RWS.

Wij hebben begrip voor de moeilijke periode die RWS nu hopelijk achter zich heeft en de spanningen en conflicten die dat met zich kan meebrengen. Toch betreuren wij ten zeerste uitspraken, zowel in het voorwoord (pg6, cfr att) als in het artikel Nederland-België (pg10, cfr att), beide van de hand van Marc Van Hoey, om meerdere redenen.

De uitspraken zijn niet altijd correct of volledig en zeker niet respectvol.

Wij streven in Vonkel, van bij de start, ten zeerste naar een goede samenwerking met alle verenigingen die begaan zijn met een waardig levenseinde en vinden de verschillende invalshoeken en accenten van de verschillende actoren waardevol en complementair.

Zo hebben we tot hiertoe een zeer goede samenwerking met LEIF en Prof. Distelmans. Bovendien wil ik vermelden dat ik persoonlijk niet alleen voorzitter ben van Vonkel maar ook als consulent werkzaam in Ulteam en de werking en de doelstellingen van Ulteam zeer genegen ben. Ulteam werd trouwens opgericht om een nood te lenigen die ik, samen met andere hulpverleners, in onze praktijk ervoer.

Ook Vonkel als vereniging schaaft zich achter de doelstellingen van LEIF en Ulteam en haar vrijwilligers geven te kennen deze initiatieven als een meerwaarde te ervaren binnen de dagelijkse werking van Vonkel.

Wij hebben de laatste jaren een intensief contact opgebouwd met NVVE en geparticipeerd in verschillende van hun initiatieven en zetten ons gemeenschappelijk in voor het opbouwen van een goede expertise betreffende euthanasie.

Ook zijn wij het laatste jaar op elke uitnodiging van RWS ingegaan om samen te zitten om over de toekomst van RWS na te denken.

Ik wil beklemtonen dat wij ons distantieren van de denigrerende en onvolledige uitspraken in het laatste ledenblad van RWS betreffende LEIF, Prof. Distelmans, Ulteam en NVVE.

Het feit dat ons bestuurslid Dr. Marc Cosyns nu ook tot het bestuur van RWS hoort, is uiteraard een persoonlijke keuze die op zich geen enkel probleem hoeft te vormen, maar bij deze wel voor ernstige verwarring kan zorgen.

Wij zijn van mening dat uw lezers en onze zoekende mensen een serene klimaat nodig hebben waarbinnen over de materie kan gesproken worden en waarbinnen we samen ijveren voor meer zelfbeschikking voor iedereen ten aanzien van een waardig levenseinde.

Vonkel wil zich met hart en ziel voor deze samenwerking blijven inzetten. Met ontzand maar niettemin hoopvolle groeten

Namen bekend bij de redactie

Reactie op de lezersbrief van L.T. dd 10 mei 2012

Het is zeker nooit de bedoeling geweest om in welk artikel ook niet respectvol of beledigend te zijn, naar wie dan ook. Het artikel "Nederland-België" (pag 10, nr 28, jg 29) moet gezien worden als een kritische blik over waardevolle initiatieven die zeker hun nut bewijzen, maar waar men als vrij en onderzoekend mens zijn bedenkingen en zelfs vragen mag over uiten. Enige humor kan zelfs in ernstige onderwerpen nooit kwaad, maar zeker is het nooit de bedoeling geweest om eender welke organisatie in vraag te stellen.

RWS had geen moeilijke periode, maar een tijd van reflectie en nadenken over de toekomst kondigde zich aan. Dat is inderdaad achter de rug en een beleidsplan is klaar. Het staat eenieder vrij een mening te hebben, maar stellen dat er denigrerende taal werd gebruikt is niet juist.

Uiteraard zijn de bedoelde artikels in de brief van de hand van de auteur en heeft de raad van bestuur, bij name geen enkel bestuurslid van RWS, enige verantwoordelijkheid over de inhoud.

Mocht wie dan ook zich geïnteresseerd, te veel bekritiseerd of in een slecht daglicht gesteld voelen, dan verontschuldigd ik me daarvoor. Ook ik blijf als arts én leifarts geloven dat opbouwen van expertise en uitwisseling van ervaringen voor iedereen binnen onze maakbare maatschappij zinvol blijft. ■

Marc Van Hoey

EUTHANASIE EN DE WET

Ik lees in het artikel "ethanasie en de wet" in RWS juni-jul-aug bij de vraag "Kan men euthanasie vragen als men psychisch ondraaglijk lijdt, maar geen ongeneestlijke ziekte heeft? dat dit niet zou kunnen bij de huidige wetgeving. (overigens kan men altijd euthanasie vragen, de vraag zelf is niet aan wettelijke beperkingen onderhevig)

Het is niet mijn bedoeling om te discussiëren over de juiste terminologie en/of interpretatie van de wetgeving maar ik kan u vertellen dat mijn moeder op 94 jarige leeftijd in 2008 gestorven is, op haar verzoek door euthanasie, zonder dat zij ziek was of lichamelijk pijn leed, onafgezien dan van wat constante bedlegerigheid meebrengt (ondanks speciale luchtmatras en verzorging).

Zij was bedlegerig, bijna doof en blind maar niet ziek en geestelijk gezond voor iemand van die leeftijd.

De huisarts dacht in eerste instantie ook dat in dit geval wettelijk gezien euthanasie niet kon waarop mijn moeder besloot te sterven door voedsel en medicatie te weigeren.

Een geconsulteerde leifarts lichtte echter toe dat ondraaglijk lijden niet beperkt was tot lichamelijk lijden en dat euthanasie in dit geval zeker kon binnen de huidige wetgeving waarop de huisarts instemde nadat een tweede arts en een psychiater hadden vastgesteld dat mijn moeder geestelijk gezond was en medicatie of welke medische behandeling dan ook niets aan haar toestand kon verbeteren.

De vraag tot euthanasie werd gesteld volgens de wettelijke richtlijnen voor iemand die ze zelf niet meer op schrift kon stellen (in het bijzijn van de huisarts, iets dat ik ook wat verder in het artikel niet terugvind en wat volgens mij toen wettelijk voorgeschreven was) en de wettelijke termijnen werd nageleefd .

Toen uiteindelijk toestemming tot euthanasie werd gegeven aanvaardde mijn moeder terug voedsel. Zij heeft echter nooit tegenover iemand het weigeren van voedsel en de toestemming of weigering tot euthanasie in verband gebracht. Het was gewoon een tweede mogelijkheid en zij had de beslissing genomen om te sterven, hoe dan ook.

Het personeel van het rusthuis waar mijn moeder verbleef werd wel psychologisch begeleid daar het de eerste maal was dat zij geconfronteerd werden met euthanasie of de beslissing van een bewoner om te sterven door medicatie en voedselweigering. Er werd ook zorgvuldig een logboek bijgehouden met de gebeurtenissen waaronder ook het aanbieden, en weigeren, van voedsel en medicatie op de voorziene tijdstippen, het bezoek en de diagnoses van de artsen edm.

Over de behandeling en verzorging van mijn moeder door het personeel heb ik niets dan lof (Woonzorgcentrum Vesalius te Brasschaat) en ook hebben de artsen volgens mij gehandeld zoals zij konden en wettelijk mochten.

Er is ook zover ik weet geen enkele reactie geweest vanwege de toezichtcommissie.

Het stukje in het bewust artikel zou dan ook anders omschreven moeten worden volgens mij.

Paul Nollen

TOELICHTING BIJ DE TWEE DOCUMENTEN

"LEVENSTESTAMENT" EN "WILSVERKLARING INZAKE EUTHANASIE."

Wetten van 22 augustus (Belgisch Staatsblad 26.09.2002) en 28 mei 2002 (Belgisch Staatsblad 22.06.2002.)

U zult opmerken dat gezegde documenten in verschillende originele exemplaren moeten opgesteld worden.

Concreet gezien:

- Voor het levenstestament 4 stuks:
 - 1 exemplaar voor Uzelf
 - 1 exemplaar voor de benoemde vertegenwoordiger
 - 1 exemplaar voor de vzw R.W.S
 - 1 exemplaar voor Uw huisarts (zo deze laatste niet als benoemde vertegenwoordiger werd aangeduid.)
- Voor de wilsverklaring inzake euthanasie 7 stuks:
 - 1 exemplaar voor Uzelf
 - 1 exemplaar voor de eerste getuige
 - 1 exemplaar voor de tweede getuige
 - 1 exemplaar voor de vertrouwenspersoon
 - 1 exemplaar voor de huisarts zo deze geen vertrouwenspersoon is
 - 1 exemplaar voor de vzw R.W.S
 - 1 exemplaar zo U wenst dat het document geregistreerd wordt op het gemeentebestuur

Het staat U vrij de door de vzw R.W.S. U ter beschikking gestelde documenten afzonderlijk met een blauwkleurige pen of balpen in te vullen en te laten ondertekenen door wie hoort. Deze karwei kan ook vereenvoudigd worden door slechts telkens één exemplaar volledig in te vullen zonder deze te ondertekenen om ze daarna te fotokopiëren in zoveel exemplaren als nodig (vergeet niet van de wilsverklaring inzake euthanasie ook verso te kopiëren!) Wanneer de kopijen klaar zijn zullen zij met de blauwe pen of balpen ondertekend worden zodat elk stuk een origineel is geworden.

U zult opmerken dat de wetgever onduidelijk is geweest: eens wordt gesproken over de "vertrouwenspersoon," dan over de "benoemde vertegenwoordiger." In principe kunnen die twee hoofdpersonages dezelfde persoon zijn door U gekozen of aangeduid.

Wat de vrijwillige registratie betreft van de "wilsverklaring inzake euthanasie" zal U gebeurlijk één origineel afgeven mits ontvangstbewijs op Uw gemeentebestuur zonder dat hiervoor enige formaliteit door het bestuur kan worden opgelegd. In geval van weigering zal U, zij het College van Burgemeester en Schepenen, zij de Ombudsman, moeten aanschrijven door middel van een klacht.

Hierna volgt per document de toelichting waar en wat ingevuld dan wel doorgehaald moet worden.

OPGELET: dit is een werkdocument. NIET gebruiken! De huidige documenten blijven geldig, maar zullen in de toekomst mogelijk verfijnd worden, naar dit model.

Jouw wil is wet.

Bepaal zélf de omstandigheden van uw levenseinde.

**NIEUW
ADRES**

Laat uw levenstestament registreren door RWS en bepaal zélf de omstandigheden van uw levenseinde.

Doe het nu het nog kan.

RWS
Lange Gasthuisstraat 35 - 37
Ontvangst: nr 45
2000 Antwerpen
www.rws.be

RWS
RECHT OP WAARDIG STERVEN

WILSVERKLARING INZAKE EUTHANASIE

Ik ondergetekende,

Hier vult U volledige identiteit of familienaam (voor vrouwen de meisjesnaam), Uw woonstadres, de gemeente van Uw geboorte, Uw nationaal nummer (NN) dat U terugvindt op de verso van Uw identiteitskaart, Uw telefoon, GSM en/of mailadres,)

verzoek dat voor het geval ik niet meer in staat ben tot wilsuiting, een arts euthanasie toepast indien voldaan is aan de voorwaarden vervat in de Wet van 28 mei 2002 betreffende euthanasie.

De getuigen zijn:

Voor deze twee personen die U vrij kiest, vermeldt U eveneens de volledige identiteit zoals hierboven omschreven, met daarenboven vermelding in welke graad van verwantschap hij of zij tekent (bijv. broer, vriend etc.)

1° getuige:

2° getuige:

Voor de tweede getuige zal U opletten dat iedereen in aanmerking kan komen (familieid, vriend, collega of zelf een huisarts doch NOOIT de hierna benoemde vertrouwenspersoon die steeds volledig onafhankelijk en zonder winstbejag moet kunnen handelen!)

Als vertrouwenspersoon waarvan ik wens dat hij/zij (doorhalen wat niet past,) onmiddellijk op de hoogte wordt gebracht indien ik mij in een toestand bevind waarin de wilsverklaring van toepassing zou kunnen zijn en dat hij/zij (doorhalen wat niet past,) tijdens de procedure wordt betrokken, wijs ik aan

Voor deze vertrouwenspersoon vermeldt U ook de volledige identiteit, woonst, geboorteplaats, nationaal nummer, telefoon, GSM, mailadres en zijn eventuele graad van verwantschap (dus hier mag NOOIT een hierboven opgetreden getuige voorkomen, wel eventueel Uw huisarts.)

De tekst in het hieronder gelegen kader moet door U niet ingevuld worden zo U fysisch in staat bent om huidig formulier in te vullen en te tekenen.

Gegevens weer te geven door de persoon die fysisch blijvend niet in staat is een wilsverklaring op te stellen en te ondertekenen.

De reden waarom ondergetekende verzoeker fysisch blijvend niet in staat is deze wilsverklaring op te stellen en te ondertekenen is de volgende:

Uitleggen wat er fysisch hapert en bewijzen d.m.v. de aanhechting van volgend document opgesteld door een arts. Deze laatste mag nooit de vertrouwenspersoon zijn!

Als bewijs hiervan voeg ondergetekende een medisch getuigschrift toe in bijlage.

Ondergetekende heeft (hier eveneens de volledige identiteit, met woonst, geboorteplaats, nationaal nummer, telefoon, GSM, mailadres en eventuele graad van verwantschap vermelden,) aangewezen om deze wilsverklaring schriftelijk vast te leggen.

Aldus opgesteld te (plaats-gemeente) op (datum) en getekend (handtekening zetten.)

Aldus opgesteld te (gemeente vermelden,) op (datum) in zeven/acht (doorhalen wat niet past zo bijvoorbeeld de wilsverklaring door een derde persoon werd ingevuld in geval van fysisch blijvende staat) exemplaren als genoemde partijen en één exemplaar bestemd voor de vzw Recht op Waardig Sterven, Lange Gasthuisstraat 35-37 te 2000 Antwerpen (tel. 032725163, fax 032352673 en mail info@rws.be) en één voor de huisarts zo deze laatste noch getuige, noch vertrouwenspersoon is.

En hebben getekend

(handtekeningen plaatsen met daarnaast de voornaam en familienaam duidelijk geschreven en met vermelding van de datum van zijn handtekening.) Voor de getuigen en de vertrouwenspersoon zal U ervoor zorgen, rekening houdende met Uw eventueel gevorderde leeftijd, dat jongere personen worden gekozen.

de verzoeker:

de 1° getuige:

de 2° getuige:

de vertrouwenspersoon:

Deze laatste schrijft buiten zijn identiteit enz. zoals de overigen, de bewoordingen "Voor aanvaarding van dit mandaat."

ZEER BELANGRIJKE OPMERKING: de wet voorziet dat dit document slechts geldig is voor een periode van 5 jaar te rekenen vanaf de ondertekening door de verzoeker! Na verloop van die 5 jaar (of liefst daarvoor nog,) zal U een nieuw document moeten opstellen.

In de 5 kadertjes "Kleef hier Uw RWS-zegel" kleeft U jaarlijks de door RWS opgestuurde zegel als bewijs dat U en lid bent van RWS en dat van zodra er 5 zegels op het document gekleefd werden, op verjaardag na 5 jaar, U een geheel nieuwe euthanasieverklaring moet opstellen (is opgelegd door de Wet!)

LEVENSTESTAMENT

Ik ondergetekende wonende te aan de , NN , geboren te , tel. ,

Hier vult U in zoals in het vorig document al Uw persoonlijke gegevens en voor een vrouw meldt U alleen Uw meisjesnaam eventueel gevolgd door de naam van Uw echtgenoot met melding van "echtgenote / weduwe van de Heer. ...

eis indien mijn lichamelijke of mentale toestand zo is afgetakeld dat er geen redelijke hoop op genezing meer is, dat

- men mij niet kunstmatig in leven houdt, dit wil zeggen geen levensverlengende apparatuur, geen sondevoeding,
- men mij in voldoende kwantiteit en kwaliteit pijnstillende middelen toedoent om de pijn te stillen, ook indien dat mijn dood zou haasten,
- men mij bij zwaar hersentrauma met hartstilstand niet reanimeert,
- mijn biologisch leven beëindigd wordt als mijn hogere hersenfuncties onherroepelijk zijn uitgevallen en ik in een toestand van permanent vegetatieve status verkeer,
- men op mij euthanasie toepast. Ik heb een wilsverklaring euthanasie opgesteld en overhandigd aan mijn behandelende arts, twee getuigen, de vertrouwenspersoon, alsook een exemplaar van dit document aan de vzw Recht op Waardig Sterven, Lange Gasthuisstraat 35-37 te 2000 Antwerpen, tel. 032725163, fax 032352673 en mail info@rws.be bezorgd.

Voor het geval ik wilsonbekwaam word duid ik volgende persoon aan als mijn "benoemde vertegenwoordiger" om mijn belangen en rechten te behartigen:

... wonende te aan de , geboren te , NN , telefoon, GSM en/of mailadres van ondergetekende.

Hier vult U zoals in het vorig document, al de persoonlijke gegevens van Uw vertrouwenspersoon, in de wet "benoemde vertegenwoordiger" genoemd. Hij wordt dus Uw wettelijke mandataris en derden moeten zijn aanbevelingen volgen.

handtekening van de benoemde vertegenwoordiger met uitdrukkelijke aanvaarding van zijn mandaat:

De "benoemde vertegenwoordiger" ondertekent met de eigenhandig geschreven melding van datum en bewoordingen "Voor aanvaarding van dit mandaat."

Andere wilsbeschikkingen:

Ik wens voorafgaandelijk een burgerlijke / kerkelijke plechtigheid.

Ik wens na autopsie gecremeerd te worden met asverstrooiing / ter aarde besteld te worden.

Ik ben / niet bereid na hersendood mijn organen ter beschikking te stellen.

Ik ben / niet bereid mijn lijk af te staan voor de wetenschap en dit ten gunste van de Universiteit x

Ik geef aan mijn benoemde vertegenwoordiger en/of wettelijke nabestaanden, of aan een door hem/haar aan te duiden arts of beroepsbeoefenaar, toelating om na mijn dood inzage of kopij op te vragen van mijn volledig medisch dossier.

Hier doorstreept U waar nodig of wat U niet wenst en zet eventueel welke wens(en) U nog hebt.

Aldus opgesteld te

Getekend

Datum invullen en Uw handtekening plaatsen.

Permanentie

Decentralisatie

Na de maandelijkse Antwerpse permanentie in het OCA gebouw, zullen wij nu ook permanenties inrichten in de andere provincies. Het eerste ontvangen akkoord komt van het HuisvandeMens in Turnhout, Begijnenstraat 53.

De precieze data zullen later medegedeeld worden. In principe zullen die doorgaan op een woensdag of vrijdag namiddag (nader te bepalen). Wij danken Gerrie Vercammen en het Turnhoutse team voor hun gastvrijheid.

L.F.

VOORDRACHTEN

VOORDRACHTEN:

Verenigingen
 allerhande,
 geïnteresseerd in
 een voordracht over
 alle aspecten van
 de wet aangaande
 patiëntenrechten en
 euthanasie (technisch,
 medisch, juridisch),
 kunnen hiervoor op
 ons beroep doen,
 mits vergoeding.
 Wij zorgen voor
 een complete
 documentatie t.a.v.
 alle geïnteresseerden.

Nuttige adressen

ADMD

55, rue du Président
 1050 Bruxelles
 T 02 502 04 85
 F 02 502 61 50
info@admd.be
www.admd.be

Vlaamse Alzheimer Liga

Gratis infolijn voor familieleden van dementerenden en jong-dementerenden
 T 0800 15 225 (Gratis)
www.alzheimer.be

Stichting tegen Kanker

Leuvensesteenweg 479
 1030 Brussel
 Kankerfoon 0800 15 802 (Gratis)
www.kanker.be

Vlaamse Liga tegen Kanker (VLK)

Koningsstraat 217
 1210 Brussel
 Vlaamse kankertelefoon
 T 078 15 01 51
e-kankerlijn@tegenkanker.be
 (elektronische variant van de Vlaamse kankertelefoon)
www.vlk.be

Centra Morele Dienstverlening

Alle informatie en adressen over morele bijstand en vrijzinnige plechtigheden
 Brand Whitlocklaan 87
 1200 Sint-Lambrechts-Woluwe
 T 02 735 81 92
www.uvv.be
cmd.federaal@uvv.be

Federatie Palliatieve Zorg Vlaanderen

Voor alle adressen en informatie over palliatieve zorg
 J. Vander Vekenstraat 158
 1780 Wemmel
 T 02 456 82 00
www.palliatief.be

ALS-Liga

T 016 29 81 40
www.als-mnd.be

Humanitas

Psychologische begeleiding
 T 0497 644 003

LEIF-lijn (een RWS-initiatief)

Informatie voor iedereen die vragen heeft rond het levenseinde
 J. Vander Vekenstraat 158
 1780 Wemmel
 T 078 15 11 55
www.leif.be

Multiple Sclerose Liga

Voor psycho-sociale begeleiding van MS-patiënten en hun familie
 Boemerangstraat 4
 3900 Overpelt
 T 011 80 89 80
 MS Infolijn 0800 93 352 (Gratis)
www.ms-vlaanderen.be

SENSOA

Vlaams expertisecentrum voor seksuele gezondheid en voor mensen met HIV
 Kipdorpvest 48A
 2000 Antwerpen
 T 03 238 68 68
www.sensoa.be

Tele-Onthaal

Telefonische ondersteuning ivm persoonlijke zorgen en relatieproblemen
 T 106 (Gratis)
www.tele-onthaal.be

Trefpunt Zelfhulp

Voor informatie en adressen van zelfhulpgroepen in Vlaanderen
 E. Van Evenstraat 2c
 3000 Leuven
 T 016 23 65 07
www.zelfhulp.be

VONKEL vzw

Een luisterend huis
 Zwijnaardesteenweg 26 A
 9000 Gent
lievethienpont@yahoo.com
marc.cosyns@ugent.be

BUITENLAND

World Federation of Right to Die Societies en andere, niet aangesloten verenigingen: adressen via het secretariaat van RWS

Bij RWS

Levenstestament (4 exemplaren)

Wilsverklaring inzake euthanasie (7 exemplaren)

met toelichting en tweeledig pasje richtlijnen bij ziekte of ongeval

Het levenseinde

Vragen en antwoorden omtrent de wettelijke bepalingen in België

In de boekhandel

F. Bussche & W. Distelmans

Een goede dood - 2002-2012: tien jaar 'controversiële' euthanasiewet?

ISBN 978 90 5487 9990 9 - € 25

Marc Cosyns & Julien Vandevelde

Bevroren beeld. Zorg voor de laatste levensfase

Uitgeverij Vrijdag 2009 - 175 blz - met DVD

ISBN 978 94 6001 049 1 - € 25,00

J. Vlamincx / M. Cosyns / S. Vanderstichele

Zoals ik het wil. Gesprekken over euthanasie

Roularta Books 2004 - 250 blz, € 22,90

Wim Distelmans

Een waardig levenseinde

(6de geactualiseerde druk - sept. 2010)

Houtekiet 2008 - ISBN 978 90 8924 026 2

€ 19,95

Wim Distelmans (eindredactie)

Symptombestrijding bij terminale aandoeningen (Symptom relief in terminal illness - World Health Organization 1998) 1ste editie sept. 2010

Een uitgave van Forum Palliatieve Zorg

ISBN 9789080550605

Als het zover is

(verhalen over euthanasie)

door het supportteam van het ZNA

Campus Middelheim

EPO 2006 - ISBN 90 6445 404 3 - € 15,00

Hugo Van den Enden

Ons levenseinde humaniseren. Over waardig sterven en euthanasie - VUBPress 2004

221 blz - ISBN 90 5487 373 6 - € 17,95

(bestellen via www.vubpress.be of via e-mail

vubpress@vub.ac.be)

IK DOE HET NU

VOLLEDIG INGEVULD EN ONDERTEKEND STUREN NAAR: RWS, LANGE GASTHUISSTRAAT 35-37, 2000 ANTWERPEN

Naam 1 Voornaam Geslacht

Naam 2 Voornaam Geslacht

Straat / nr

Postcode Woonplaats

Geboortedatum Beroep

wenst deel uit te maken van **Recht op Waardig Sterven vzw** en stort op bankrekening: **BE19 3200 2641 7012** van RWS met vermelding van:
individueel: € 20,00 - familiaal: € 30,00 (alle namen vermelden) - **sociaal: € 10,00** (student, werkzoekende, ... mits attest)

Desgewenst kan ik u (kosteloos) helpen met volgende activiteiten

Handtekening

World Federation of Right to Die Societies

Aangesloten leden

Afrika

Zimbabwe

- Final Exit

Zuid-Afrika

- SAVES

Azië

Israël

- LILACH: The Israel Society for the Right to Live and Die with Dignity

India

- The Society for the Right to Die with Dignity

Japan

- Japan Society for Dying with Dignity

Europa

België

- Association pour le Droit de Mourir dans la Dignité (ADMD)
- Recht op Waardig Sterven (RWS)

Denemarken

- En Vaerdig Død

Duitsland

- Dignitate

Europa

- Right to Die Europe (RtD-E)

Finland

- EXITUS ry

Frankrijk

- Association pour le Droit de Mourir dans la Dignité (ADMD)

Groot-Hertogdom Luxemburg

- Association pour le Droit de Mourir dans la Dignité (ADMD-l)

Italië

- EXIT - Italia
- Libera Uscita

Nederland

- NVVE Right to Die - NL
- Stichting De Einder

Noorwegen

- Foreningen Retten til en Verdig Død

Schotland

- Friends at the End (FATE)

Spanje

- Derecho a Morir Dignamente (D.M.D.)

Zweden

- Rätten Till Vår Död (R.T.V.D.)

Zwitserland

- EXIT Association pour le Droit de Mourir dans la Dignité (Suisse Romande)
- EXIT Vereinigung für humanes Sterben
- Dignitas

Noord-Amerika

Canada

- ADMD Quebec
- Dying with Dignity
- Right to Die Society of Canada

USA

- Autonomy
- Hemlock Society of Florida
- Euthanasia Research & Guidance Org (ERGO!)
- Final Exit Network
- Hemlock Society of San Diego

Zuid-Amerika

Colombia

- Fundacion Pro Derecho a Morir Dignamente

Venezuela

- Derecho a Morir con Dignidad - Venezuelan Association Right to Die with Dignity

Oceanië

Australië

- Dying With Dignity Tasmania
- Dying With Dignity Victoria
- Northern Territory Voluntary Euthanasia Society
- South Australian Voluntary Euthanasia Society
- Voluntary Euthanasia Society of New South Wales
- Voluntary Euthanasia Society of Queensland
- West Australia Voluntary Euthanasia Society
- Christians supporting choice for Voluntary Euthanasia

Nieuw-Zeeland

- Dignity NZ Trust
- Voluntary Euthanasia Society of New Zealand

Meer informatie over de euthanasie-problematiek in de wereld

www.worldrtd.net

of via het secretariaat van RWS

DE DOKTER HEEFT NIET ALTIJD GELIJK.

VU: Léon Fayyts - Constitutiestraat 33 - 2060 Antwerpen

Je hele leven heb je alle beslissingen zélf genomen. Waarom zou je de belangrijke beslissing over je levenseinde dan aan een dokter overlaten?

Beslis zélf over je levenseinde en word vandaag nog lid van RWS.

Doe het voor het te laat is.

www.rws.be